

1915-1993

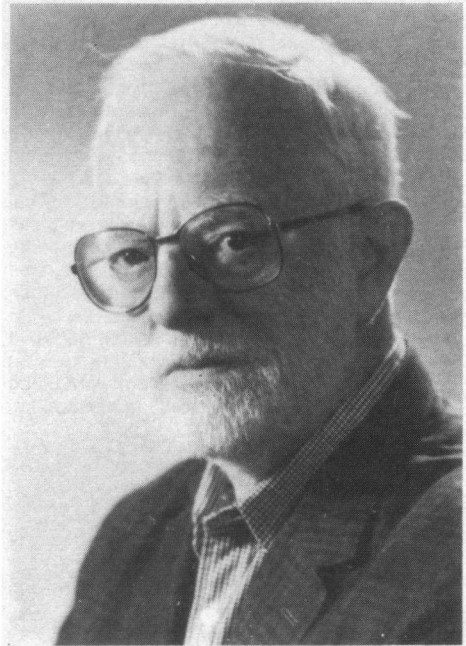
In Memoriam Ko Zweeres

Op 23 januari 1993 overleed in zijn woonplaats Zwanenburg op 77-jarige leeftijd Jacobus Johannes Zweeres, beter bekend als Ko Zweeres. Bij velen zal hij in de herinnering vooral blijven voortleven als dagbladschrijver van natuurimpressies onder het lang en goed bewaard gebleven pseudoniem 'Cantecleer', als auteur van een aantal vlotte vogelboeken, als secretaris van de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels, als eindredacteur van 'Het Vogeljaar' en als reisleider van de Stichting Natuurreizen.

Over zijn diep doorleefde levensgang valt veel te vertellen. Om dit te begrijpen moet worden bedacht, dat enkele onuitwisbare trauma's zijn leven hebben beheerst. Daaronder zijn zijn krijgsgevangenschap als reserve-officier tijdens de Tweede Wereldoorlog (1943-1945), zijn deelname als reservekapitein aan de Nederlandse politionele actie op Java (1948-1949) en de persoonlijke verwikkelingen die in 1972 tot zijn ontslag bij de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels hebben geleid.

Ko Zweeres werd op 30 april 1915 in Haarlem geboren. In zijn lagere-schooltijd had hij vooral interesse voor insecten en andere kleine dieren. Hij las vertaalde bloemlezingen uit de beroemde werken van de Franse entomoloog Jean Henri Fabre (1823-1915) volgens zijn eigen zeggen 'met rode oortjes' en kweekte rupsen. De NNV-biologen Cees Sipkes en Herman Thiel namen hem mee door de duinen van Kennemerland en leerden hem de planten kennen. Ook in zijn eerste NJN-jaren waren het voornamelijk insecten, die hem boeiden. Pas in een NJN-kamp op Texel in 1934 was het de toen ook nog jonge, vrijwel even oude Luuk Tinbergen, die hem op 19-jarige leeftijd voor de vogels enthousiast wist te maken. En geheel naar zijn aard, ging Zweeres weldra stukjes over vogels schrijven voor het 'Haarlems Dagblad', later ook voor het weekblad 'Buiten' en verschillende ANWB-bladen. Het was het begin van een lange loopbaan als publicist, voortkomend uit de behoefte te vertellen wat hem bezighield en anderen deelgenoot te maken van zijn ontdekkersvreugde in de natuur en op te roepen tot natuurbescherming en natuurbehoud.

Romantiek was een belangrijke leidraad, ook bij zijn vertaling van drie Duitse boekjes over het (vermenselijkte) leven van respectievelijk een IJsvogel (Kurt Knaak, 'Ti-it', 1940), een Wilde Eend (Erp Werner Hagen, 'Erk', 1940) en een libel (Werner Heinen, 'Agrion', 1941). Als tegenwicht daarvan schreef hij in de eerste oorlogsjaren een eigen, puur Nederlands boek, 'Kwerr' een kapmeeuwen historie (1942). De tekst van een volgend boek, 'Vogel wie ben je?', een vogelboek voor de jeugd, was pas voor tweederde geschreven, toen Zweeres in juni 1943 in Duitse krijgsgevangenschap geraakte. Jac. P. Thijsse, met wie Zweeres intussen was bevriend, vond Luuk Tinbergen bereid het werk te voltooien. Daarover schreef Zweeres mij in 1990 het volgende: *'Luuk heeft dat zo knap gedaan, dat ik later van een aantal hoofdstukken op de doorslagen heb moeten nazoeken wie van ons ze had geschreven. Dit is een goed voorbeeld van Luuks veelzijdige begaafdheid, om zich zo aan een geheel andere stijl te kunnen aanpassen. Ook toen dit boek (twee maal) werd herdrukt, heeft Luuk nooit gewild dat melding werd gemaakt van zijn aandeel. Toch zou ik het op prijs*

Jacobus Johannes Zweeres (1915-1993).

stellen als dit nu eens werd gepubliceerd.' 'Vogel wie ben je?' verscheen in 1945, kreeg een 2de druk in 1949 en heeft verschillende jeugdige vogelliefhebbers op het pad van de ornithologie geleid (onder anderen drs. D. Dekker, dr. J. Watel). Het werd, evenals het vorige boek, geïllustreerd door Rein Stuurman, met wie Zweeres ook in latere jaren veel heeft samengewerkt. In de jaren na de Tweede Wereldoorlog was Zweeres redactiemedewerker van het 'Algemeen Handelsblad', waarvoor hij ook als 'Cantecleer' zijn natuurbijdragen schreef, die door hun vertellende en anecdotische trant een soort pendant vormden van de artikelen van Zweeres' vriend Jan P. Stribos in 'De Telegraaf'. Zelfs vanuit Java heeft Zweeres nog enige bijdragen aan zijn krant gezonden, terwijl hij onder de moeilijke omstandigheden van dat ogenblik niet kon nalaten ook een paar artikelen te schrijven voor een krant in Semarang, 'De Nieuwsgier'.

Teruggekeerd in Nederland zette hij zijn publicistische activiteit voort en schreef hij onder meer tekst bij aquarellen van Rein Stuurman in het 'Vogelalbum', uitgegeven door de Haarlemse Stoomzeepfabriek 'Het Klaverblad' (1952), met plaatjes verpakt bij de karnemelkzeep 'Het Melkmeisje'. Deze aquarellen zijn later gebruikt in het aardige boekje van zakformaat (11½ x 14½ cm) 'Bird Spotting with John Holland' (1955), waarin Zweeres in een nieuw pseudoniem onderduikt. Dit in Engeland goed verkochte boekje heeft ook een Nederlandse ('Vogels om ons heen', 1966) en een Duitse uitgave ('Unsere Vogelwelt') gekend, maar deze zijn geen succes geworden. Intussen was Zweeres in 1956 benoemd tot secretaris-penningmeester van de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels ('Vogelbescherming'), als opvolger van J. Drijver. Eerst had hij als kantoor een verbouwde badkamer bij 'Natuurmonumenten' aan de Herengracht 540 te Amsterdam tot zijn beschikking, later het piepkleine kantoorje aan de Reguliersgracht 9, met een binnendoorgang naar 'Natuurmonumenten' en vervolgens een wat ruimere behuizing aan de De Ruyterkade 100 achter het Amsterdamse Centraal Station.

Het werk dat Zweeres voor 'Vogelbescherming' heeft verzet, is enorm. Hij heeft de vereniging nieuwe impulsen gegeven en voor een aanzienlijke ledenwinst gezorgd. Meer dan tevoren zag hij voor 'Vogelbescherming' vooral een educatieve en voorlichtende taak weggelegd. Zo ontstond wat enkele oudere bestuursleden denigerend 'het winkeltje van Zweeres' noemden. Het waren aanvankelijk vooral prentbriefkaarten (waaronder naar fraaie aquarellen van Rein Stuurman en Henk J. Slijper), vogelplaatjes, wandplaten en brochures, die in grote aantallen over de toonbank gingen. Het was de bescheiden aanloop van de rijk gesorteerde winkels met eigen personeel, die alle grote vogel- en natuurbeschermingsorganisaties van thans in Nederland en daarbuiten, op ruime schaal gebruiken om hun natuurbeschermingsboodschap uit te dragen. Het 'winkeltje van Zweeres' en vooral de daarachter liggende filosofie aangaande het doel van de vereniging hebben uiteindelijk tot irritatie, later verwijdering en onbegrip tussen Zweeres en het bestuur van 'Vogelbescherming' geleid.

Ook de redactievoering van 'Het Vogeljaar', dat vanaf het begin in 1957 het officiële orgaan van 'Vogelbescherming' was, hoe goed en doeltreffend die ook door Zweeres en zijn mederedacteuren werd gevoerd, kon nauwelijks genade vinden in de ogen van de meerderheid van het Dagelijks Bestuur. Intussen zorgde Zweeres wel voor een steeds volwassener wordend uiterlijk en gevarieerder inhoud van 'Het Vogeljaar', waarvan de redactie zelfstandig als stichting opereerde en waarin in 1957 vijf en in 1969 reeds achttien landelijke organisaties van vogelbeschermingswachten en vogelwerkgroepen samenwerkten. Onder Zweeres' leiding ontstonden ook de eerste 'themanummers' van 'Het Vogeljaar', zoals een weidevogelnummer (13 (3) 1965), een ganzennummer (14 (5) 1966) en een aan Jan

P. Strijbos bij diens 75ste verjaardag gewijd nummer (14 (1) 1966).

Belangrijk voor de vaderlandse natuur- en vogelbescherming waren voorts het in 1964 in de Koningszaal van 'Artis' gehouden Nationaal Beraad Roofvogels en het in 1966 in Zwolle gehouden Nationaal Beraad Wilde Ganzen, die beide druk werden bezocht en waarvan de verslagen in 'Het Vogeljaar' verschenen. Als gevolg van het Roofvogel Beraad heeft Zweeres een belangrijke rol gespeeld bij de totstandkoming in 1965 van de TNO Commissie voor onderzoek inzake Nevenwerkingen van Bestrijdingsmiddelen en Verwante Stoffen onder voorzitterschap van zijn NJN-vriend prof. dr. H. van Genderen, met een aparte werkgroep onder prof. dr. M.F. Mörzer Bruyns. Vele jaren schreef Zweeres ook de tekst bij de OLVEH-vogelkalenders, waarmee 'Vogelbescherming' in 1957 het begin kon maken van jaarlijkse uitgaven, die, zowel voor vogelfotografen als kalendergebruikers, bijzonder stimulerend en educatief hebben gewerkt.

Hoewel Zweeres een grote nationale vriendenkring had opgebouwd en in internationaal verband vooral met de zich in die tijd eveneens ontplooiende Britse vogelbeschermingsorganisatie, de Royal Society for the Protection of Birds' (RSPB) samenwerkte, onder meer met de geslaagde gezamenlijke uitgave van de in 1960 gestarte serie 45-toeren grammofoonplaatjes van Hans Traber, onder de titel 'Hoor de Vogels' ('Listen the Birds') en van de grote vogelwandplaten van H.J. Slijper, bleef het tussen Zweeres en het bestuur van 'Vogelbescherming' niet goed gaan. De aanstelling van J.G. Kooiman in 1962 als mede-secretaris naast Zweeres liep uit op een fiasco, ondanks de persoonlijke kwaliteiten van beiden. Het was gedurende een zware periode in Zweeres' loopbaan, toen het bestuur op 1 mei 1968 de beide secretarissen verving door één nieuwe functionaris, de directeur J. Gerritsen.

Nadien was Zweeres nog tot 1980 werkzaam bij het Instituut voor Natuurbeschermingseducatie IVN te Amsterdam en was hij secretaris van de Stichting Heimans en Thijssen Bibliotheek en Archief (zie Lepelaar 60 (1979): 47-48).

Vanuit zijn woonplaats Zwanenburg heeft Zweeres, aanvankelijk toch wat vereenzaamd, zijn publicistische arbeid met succes voortgezet. Naar een idee van hem verscheen in 1975 in Engeland 'A Guide to Bird-Watching in Europe', onder redactie van I.J. Ferguson-Lees, Quentin Hockliffe en hemzelf. Hiervan was in 1972 reeds een Nederlandse uitgave verschenen onder de titel 'Vogels kijken in Europa'. Hoewel het beslist goede boeken waren, werden deze uitgaven noch in Nederland, noch in Engeland een succes. Waarschijnlijk waren zij tien jaar te laat gekomen. Een eerder verschenen soortgelijk werk, 'Naar rijke vogelgebieden' (1966), met aardige tekeningen van M.J.C. Kolvoort, werd wel goed beoordeeld, maar matig verkocht. Zweeres ontving daarvoor wel de Jac. P. Thijssen Vogeljaarprijs 1966, samen met M. de Jong (voor diens gehele oeuvre). Andere publicistische activiteit van Zweeres bestond uit de vertaling van het fijnzinnige boek

van de Bazeler (Zwitserland) professor Adolf Portmann, 'Kleine Einführung in die Vogelkunde' ('De wonderse wereld der vogels', 1965) en van het gezellig boek van Tony Soper (Engeland), 'Bird-Table-Book' ('Leven met vogels', 2de druk 1977). Met J.A. Nijkamp, Ruud Rook en H.J. Slijper voerde hij de redactie van het fraai uitgevoerde boek 'De twaalf maanden van het jaar', dat in december 1976 als het boek van de maand verscheen en in 1978 een tweede druk beleefde. Van dit boek kwam in 1980 ook een Engelse editie uit, 'The twelve months of the year'. In zijn na-'Vogelbescherming'tijd heeft Zweeres zijn educatieve taak voortgezet als bestuurslid, secretaris en reisleader van de Stichting Natuurreizen (1975-1991), een ideële reisorganisatie. In deze functie bezocht hij meer dan tien maal het toen nog niet verscheurde en door hem zeer geliefde eiland Sri Lanka en de vogelrijke gebieden van Turkije (vijf maal), Kenia en Tanzania in Oost-Afrika en Indonesië.

Ko Zweeres heeft in zijn leven, meer dan vele anderen, hoogte- en dieptepunten gekend. Hij had het reeds als jongen moeilijk door zijn kleine gestalte en rode haren. Hij werd een 'haantje' genoemd, maar zijn vrienden zagen daar wel doorheen en maakten goedgemeende grapjes met zijn pseudoniem 'Canteleer', ook al een haan die niet schuwt de waarheid te verkondigen. Terecht ontving Zweeres reeds vroeg de Heimans en Thijssen Prijs (1955/1956). In 1942 trouwde Ko met G.M. (Truus) Grauenkamp. Zij kregen twee dochters en een zoon. Het was in de vertrouwde huiselijke kring, dat Ko altijd de meeste beschutting heeft gevonden. Ko's betekenis voor de veldornithologie en de vogelbescherming lijkt bij de huidige, haastige generatie enigszins te zijn vergeten. Zij is evenwel aanzienlijk geweest en wij moeten Ko daarvoor dankbaar zijn.

K.H. Voous